

Sovyet Penceresinden 1956 Macar Ayaklanması: Batı Destekli Bir Karşıdevrim Girişimi

*Dr. Öğr. Ü. Umut Bekcan
Pamukkale Üniversitesi
İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*

1950'ler sosyalist Doğu ve kapitalist Batı blokları arasındaki Soğuk Savaş'ın zor yıllarıydı. Ekim-Kasım 1956'da Macaristan'da yaşanan olaylar ise Doğu blokunda ciddi bir çatlak olduğunun göstergesiydi. Komünizme ve Sovyetler Birliği'ne karşıt bir çizgide gerçekleşen ayaklanma sosyalist kampı derinden sarsmıştı. Macaristan'daki olaylar batılı kaynaklar tarafından Soğuk Savaş mantalitesine de uygun olarak ekseriyetle “devrim”, “halk hareketi”, “özgürlük mücadelesi” kavramlarıyla tanımlandı. Sovyetler Birliği bu hareketi askeri gücüyle bastırdı ve Macaristan'ın “demir perde”den kurtulup “özgür bir ülke” olmasına izin vermedi. Bu çalışma, 1956 Macar ayaklanmasıyla ilgili bu hakim kaniya ve yaklaşıma farklı bir perspektiften, Sovyetler Birliği perspektifinden bakmayı denemektedir. Sovyetler Birliği'ne göre Macar ayaklanması sosyalizmin kazanımlarını ortadan kaldırmayı ve işçi/emekçi sınıfın iktidarını yıkmayı amaçlıyordu. Bu bağlamda çalışmanın temel sorunsalı şudur: Macar ayaklanması, eski rejimi yeniden tesis etmeyi ve Macaristan'ı Doğu blokundan koparmayı hedefleyen, batılı emperyalist güçlerin büyük destek verdiği bir karşıdevrim girişimidir.

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, Macaristan, Ayaklanma, Karşıdevrim, Doğu bloku

The 1956 Hungarian Uprising from the Soviet Perspective: A Western-Backed Counter-revolution Attempt

The 1950s were the tough times of the Cold War between the socialist Eastern and capitalist Western blocs. The events occurred in Hungary on October-November, 1956 were a sign of a serious crack emerged in the Eastern bloc. The uprising which happened in an anti-Soviet and anti-communism line shook the socialist camp deeply. The events in Hungary were defined by the Western sources as the concepts of “revolution”, “popular movement” “freedom struggle”, in accordance with the Cold War mentality. The Soviet Union suppressed this movement with its military power and did not allow Hungary to get rid of the “iron curtain” and become a “free country”. This study attempts to look at this prevailing judgment and approach to the 1956 Hungarian uprising from a different perspective, from the perspective of the Soviet Union. According to the Soviet Union, the Hungarian uprising aimed at terminating the gains of socialism and destroying the power of the proletariat/working class. In this context, the main problematic of the study is that the Hungarian uprising was a counter-revolutionary attempt which aimed to re-establish the old regime and separate Hungary from the Eastern bloc, also supported by the Western imperialist powers.

Keywords: Soviet Union, Hungary, Uprising, Counter-revolution, Eastern bloc

Giriş

1950'ler sosyalist Doğu ve kapitalist Batı blokları arasındaki Soğuk Savaş'ın zor yıllarıydı. Ekim-Kasım 1956'da Macaristan'da yaşanan olaylar ise Doğu blokunda ciddi bir çatlak olduğunun göstergesiydi. Komünizme ve Sovyetler Birliği'ne karşıt bir çizgide gerçekleşen ayaklanma sosyalist kampı derinden sarsmıştı. Macaristan'daki olaylar batılı kaynaklar tarafından Soğuk Savaş mantalitesine de uygun olarak ekseriyetle “devrim”, “halk hareketi”, “özgürlük mücadelesi” kavramlarıyla tanımlandı. Sovyetler Birliği bu hareketi askeri gücüyle bastırdı ve Macaristan'ın “demir perde”den kurtulup “özgür bir ülke” olmasına izin vermedi. Bu çalışma, 1956 Macar ayaklanmasıyla ilgili bu hakim kaniya ve yaklaşıma farklı bir perspektiften, Sovyetler Birliği perspektifinden bakmayı denemektedir. Sovyetler Birliği'ne göre Macar ayaklanması sosyalizmin kazanımlarını ortadan kaldırmayı ve işçi/emekçi sınıfın iktidarını yıkmayı amaçlıyordu. Bu bağlamda çalışmanın temel sorunsalı şudur: Macar ayaklanması, eski rejimi yeniden tesis etmeyi ve Macaristan'ı Doğu blokundan koparmayı hedefleyen, batılı emperyalist güçlerin büyük destek verdiği bir karşıdevrim girişimidir. Konuyla ilgili Türkçe literatürde çok fazla çalışma yoktur. 1988'de yayınlanan Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi konuyu etraflıca ele almış önemli bir kaynaktır. 1989'da Necip Çakır'ın 11. Tez dergisinde yayınlanan “Macaristan 1956: Devrim mi Karşıdevrim mi?” başlıklı makalesi ile 2006'da Ateş Uslu'nun Devrimci Marksizm dergisinde yayınlanan “Ellinci Yıldönümünde 1956 Macar Devrimi” başlıklı makalesi literatüre katkı sağlamış önemli başvuru kaynakları arasındadır. Çakır, çalışmasında Macar ayaklanmasının bir halk devrimi olduğunu belirtmiş ve ayaklanmayı tepeden inmece, anti-demokratik bir sosyalizme karşı başta işçi sınıfı olmak üzere halkın tepkisinin bir ürünü olarak değerlendirmiştir (Çakır, 1989: 213). Uslu da aynı şekilde, ayaklanmayı işçi sınıfının temsilcisi olma iddiasındaki bir rejime karşı entelektüellerin, öğrencilerin ve işçi sınıfının kitlesel hareketiyle başlayan bir devrim olarak nitelmiştir (Uslu, 2006: 154). Bu çalışmada Sovyet perspektifi ya da konuya karşıdevrim değerlendirmesiyle bakış eksik ya da yetersiz kalmıştır. Bunda, sol cemaatte da ideolojik pozisyon itibarıyla Sovyetler Birliği'ne eleştirel bakışın ve bu çerçevede bu durumu göz ardı etmenin, yeterince vurgulamamanın ya da Sovyet perspektifini haklı, meşru ve makul olarak görmemenin önemli bir payı olabilir. Çalışmada Sovyet perspektifi resmi Sovyet kaynaklarına ya da Sovyet görüşünü yansıtan/görüşüyle örtüşen diğer kaynaklardan faydalanılarak ortaya konmuştur. Bu bağlamda öncelikle, Macaristan'da sosyalizmin inşası üzerinde durulmuş, ardından ayaklanmaya giden süreç ile ayaklanma sürecinden söz edilmiş ve son olarak ayaklanmanın neden bir karşıdevrim girişimi olduğu sorusuna odaklanılmıştır.

Macaristan'da Sosyalizmin Kuruluşu

Amiral Horthy liderliğindeki Macaristan II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sının müttefikiydi. Sovyet ordusunun Macar topraklarına girmesinin akabinde Horthy, Sovyetler'le durumu görüşmek ve müzakere yapmak isteyince Almanlar, Budapeşte'de faşist bir darbe gerçekleştirdi ve Ferenc Szalasi liderliğinde Haç-Ok örgütü iktidara geldi. Buna cevaben Aralık 1944'te Debrecen'de Bela Mikloş liderliğinde sosyal demokrat eğilimli bir geçici hükümet kuruldu (Grinko, 2006). Kasım 1945'teki seçimlerin ardından en çok oyu olan Küçük Çiftçi Partisi (KÇP) ile Komünist Parti ve Sosyal Demokrat Parti koalisyon hükümeti kurdular. Şubat 1946'da Macaristan Demokratik Halk Cumhuriyeti ilan edildi. Şubat 1947'de imzalanan II. Dünya Savaşı'nı resmi olarak bitiren Paris Barış Antlaşması uyarınca Sovyet birlikleri Macaristan'dan çekildi. Komünist Parti de KÇP'ye karşı mücadeleye başladı. Zira bu parti sadece halkın çoğunluğunu oluşturan köylülerin desteğine sahip değildi, aynı zamanda yeni siyasi koşullarda çıkarlarının tehlikeye girdiğini gören gerici burjuvazi ve aristokrat kesimini,

eski subay ve devlet memurlarıyla kiliseyi de temsil ediyordu (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi/STMA, 1988a: 952). Komünistler, çiftçi örgütleri oluşturarak ve polis güçleri aracılığıyla KÇP'yi adım adım güçsüzleştirdi. Ağustos 1947'deki seçimlerde KÇP birçok sandalye kaybetti. Komünist Parti ve Sosyal Demokrat Parti Haziran 1948'de birleşti ve Macaristan İşçi Partisi (MİP) adını aldı (STMA, 1988a: 953). 1948'den itibaren MİP kamu işlerinde ve devlet yönetiminde önde gelen bir role sahip oldu. Ağustos 1949'da parlamentoda onaylanan anayasaya göre Macaristan tüm iktidarın çalışan halka ait olduğu işçi ve köylülerin bir devleti olarak tanımlandı. Kardinal Mindszenty'nin önderlik ettiği Katolik ruhban sınıfının tasfiye edilmesinden sonra, kilise devletten ayrıldı ve yeni siyasi, ekonomik ve toplumsal sistemi kabul etti (Trory, 2015: 51).

Bu süreçte ülkede büyük bir ekonomik dönüşüm yaşandı. Mart 1945'te seküler ya da dini toprak sahipleri arasında bir ayırım gözetmeksizin tüm büyük malikaneler kamulaştırıldı. Ayrıca bankalara ve büyük işadamlarına ait topraklara da el konuldu. Küçük ve orta ölçekli çiftçilerin topraklarına dokunulmadı. Kamulaştırılan toprakların % 60'ı toprak işçilerine ve çok az toprağı olan köylülere dağıtıldı, çoğu ormanlardan oluşan geri kalan alanlar devlet mülkiyetinde kaldı (Trory, 2015: 46). Kuşkusuz, faşizmin yenilgiye uğratılmasında yerel sol/sosyalist güçlerin önemli bir rolü vardı ve yeni dönemde iktidarda olmaları çok doğaldı. Yine de bu dönüşüm sürecinde dış faktörün belirleyici etkisini görmezden gelmek imkansızdı. 1947-48 yıllarında sadece Macaristan'da değil, Çekoslovakya, Polonya, Romanya ve Bulgaristan'da da komünist partiler iktidarı ele geçirmişti. Claudin, bu zamansal benzerliğin süreçte dış faktörün (yani Sovyetler Birliği'nin) ağırlığından kaynaklandığını söylüyordu (Claudin, 1990: 206). Yine Claudin'e göre, Macaristan'da toplumsal şartlar sosyalizmin kurulması için uygun/olgun değildi. Sovyet ordusu, iktidarı demokratik ve parlamenter biçimler altında maskeleyerek ele geçirmiş, ordu ve polisin komutasını ve iletişim araçlarını komünistlere teslim etmişti (Claudin, 1990: 207). Yine de Doğu Avrupa ülkelerinde 1945-1947 yıllarında gerçekleştirilen reformlar, Fejtö'nün *Histoire des Democraties Populaires* (Halk Demokrasileri Tarihi) adlı çalışmasında belirttiği gibi bütün demokratik partilerin az çok aktif ve az çok samimi desteğinin eşlik ettiği ulusal bir kazanımdı. Komünist etki ve örgütlenme büyümüştü. Bu durum sadece Sovyet ordusunun varlığı ile açıklanamazdı (Fejtö'den aktaran Claudin, 1990: 209). 1949'dan itibaren Matyas Rakosi liderliğindeki MİP iktidarı tam olarak ele aldı ve ülke sosyalizm yolunda hayli mesafe katetti. 1950-54 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Plan önemli bir sanayileşme hamlesiydi. Sanayi üretimi beş yılda % 130 oranında artış gösterdi. İşsizlik ortadan kalktı ve toplumun her kesimine ücretsiz eğitim sağlandı (Trory, 2015: 52). Ne var ki, bu dönüşüm süreci kolay geçmedi. Bu süreçte uygulanan parti politikaları, toplumsal ve ekonomik sıkıntılar ayaklanmaya giden yolu kısalttı ya da ayaklanmanın temel sebebini oluşturdu, denebilir.

Ayaklanmaya Giden Süreç

Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa sosyalist devletlerin lideriydi. Sovyet iç politikasındaki gelişmeler ve değişimler doğal olarak bu ülkelerde ve tabii Macaristan'da da yansımaları buluyordu. Mart 1953'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Genel Sekreteri Stalin öldü ve Sovyetler artık Hruşçov, Malenkov, Bulganin gibi politbüro üyeleri tarafından kolektif liderlik anlayışıyla yönetilmeye başlandı. İşte bu dönemde MİP'ten bir heyet Haziran 1953'te Moskova'da SBKP yöneticileriyle bir araya geldi. MİP Genel Sekreteri Rakosi, SBKP yönetimi tarafından kolektif liderlik ilkesine saygı göstermemekle suçlandı ve ardından MİP Merkez Komitesi, Rakosi'nin tarımda kolektivizasyon politikasının uygulama şekline ve köylülük içinde keyfi yöntemlerle tutuklamalar yapılmasına karşı çıkan Imre Nagy'nin başbakanlığa getirilmesine karar verdi (Uslu, 2006: 134). Nagy başbakan olur olmaz toplama

ve çalışma kamplarını kapattı ve siyasal af ilan ederek 10000 mahkumun serbest bırakılmasını sağladı. Nagy hükümeti tarafından ortaya konan; üretimde ağır sanayinin payının azaltılıp tüketim malları sanayisine ağırlık verilmesine, halkın yaşam düzeyinin yükseltilmesine, tarımsal üretimin artırılmasına, partiyle kitleler arasında kopukluğu önlemeye dayanan ve “yeni rota” (noviy kurs) adı verilen politika halk tarafından olumlu karşılandı. Yugoslavya ile diplomatik ilişkiler kuruldu. Siyasal Polis Teşkilatı (Allamvedelmi Halosag) AVH'nin başkanı ve yardımcısı tutuklandı ve halka karşı işledikleri suçlardan dolayı hapse mahkum edildi. Fakat ağır sanayideki aksaklıklar, tarım ve tüketim malları üretiminde istenilen düzeye ulaşılamaması Nagy'ye karşı parti içinden eleştiriler gelmesine sebep oldu (STMA, 1988b: 1477; Çakır, 1989: 174-175). Nagy, Sovyetler Birliği Başbakanı Georgiy Malenkov tarafından destekleniyordu. Malenkov'un parti içinde konumu zayıflayınca bu durum Nagy'yi de olumsuz etkiledi. Nisan 1955'te başbakanlıktan alındı, Ekim ayında ise partiden ihraç edildi. Yeni Başbakan Andreas Hegeduş sert bir kolektivizasyona başladı. Parti lideri Rakosi'nin etkinliği artarken yönetime karşı toplumda bir muhalefet oluşmaya başladı. Entelektüeller parti politikasını eleştiriyordu, 1955-56 yıllarında oluşturulan Petefi Çevresi/Siyasi Kulübü Stalinist ideolojik-kültürel yapılara karşıt bir pozisyondaydı (Grinko, 2006; Uslu, 2006: 136).

Şubat 1956'da SBKP'nin 20. Kongresi gerçekleştirildi. Kongrede kolektif liderlik anlayışı resmiyet kazanırken, Stalin'in kişiliğine yönelik büyük bir saldırı gerçekleşti. SBKP Birinci Sekreteri Nikita Hruşçov, gizli oturumda yaptığı konuşmada iç ve dış politikada yapılan hataların ve yaşanan olumsuzlukların sebebi olarak Stalin'i gösterdi. Onun aşırı yüceltilmesinin ve gücün tek bir kişide toplanmasının Marksist-Leninist ideolojiye ve kolektif liderlik anlayışına uygun olmadığını söyledi (Kruşçev, 1991: 10-11). Temmuz ayında SBKP Politbürosu'ndan Anastas Mikoyan Budapeşte'ye geldi. Partide yaşanan krizin Rakosi'nin görevden alınmasıyla çözülebileceğini düşünüyordu. Kolektif liderlik anlayışına uygun davranmayan Rakosi'nin yerine Erne Gere getirildi. Grinko'ya göre Gere, Rakosi'den daha Stalinistti (Grinko, 2006; Uslu, 2006: 137). Partinin önde gelen kadroların da herhangi bir değişiklik olmaması aslında parti politikalarında ciddi bir değişiklik olmayacağını göstergesiydi. 6 Ekim'de, 1949'da Yugoslavya lideri Tito'ya yakın olmakla suçlanarak idam edilen ve birkaç ay önce Rakosi tarafından aklandığı ilan edilen eski Dışişleri Bakanı Laszlo Rajk'ın cenazesi için düzenlenen devlet töreni kitlesel bir gösteriye dönüştü. Törene katılan binlerce kişi varolan düzene karşı tavırlarını ortaya koydular ve anti-stalinist sloganlar attılar. Bir hafta sonra Nagy yeniden partiye kabul edildi. (STMA, 1988b: 1477; Uslu, 2006: 138). Son dönemde yumuşama havası oluşsa da genel olarak parti içi demokrasinin sınırlandırılması ve parti liderliğine yönelik muhalif kişilere karşı sağlam temellere dayanmayan saldırılar söz konusuydu. Masum insanlar tutuklandı ve uydurma kanıtlarla suçlandılar (Trory, 2015: 52). Bütün bu gelişmeler Macaristan'da yönetime/rejime karşı ciddi bir başkaldırının temelini/sebebinin oluşturdu.

Ayaklanma ve Müdahale

23 Ekim 1956'da Budapeşte Teknik Üniversitesi öğrencilerinin hazırladıkları ülke yönetiminden taleplerini içeren bir bildirgeyle ayaklanma başladı. Öğrenciler, Sovyet birliklerinin Macaristan'ı terk etmesini, Imre Nagy başkanlığında yeni bir hükümet kurulmasını, serbest seçimlerin yapılmasını, siyasi partilere izin verilmesini, işçi ve köylülerin yaşam koşullarında köklü değişiklikler yapılmasını istiyordu. 24 Ekim'de Parti Genel Sekreteri Gere, Nagy'nin hükümet başkanlığına getirildiğini açıkladı. 25 Ekim'de Gere görevden alındı yerine Janos Kadar getirildi. 27 Ekim'de Nagy yeni hükümeti kurdu. Hükümette MİP üyesi olmayan bakanlar da vardı. 28 Ekim'de Nagy ayaklanmacıların taleplerini kabul ederek silahlı çatışmanın durdurulmasını istedi. Ardından AVH'nin tasfiye edildiği ve tek parti sisteminin

kaldırıldığı açıklandı. Savaş alanına dönen sokaklarda çatışmalar büyük oranda sona erdi. 30 Ekim'de Sovyet birlikleri çekilmeye başladı (STMA, 1988b: 1478). Yeni hükümet, bağımsız, demokratik, sosyalist bir Macaristan olarak SSCB ile dengeli ilişkiler kuracaktı. Nagy'nin çok partili sistemi ve 1945'teki duruma dönüşü ilan eden konuşmasının akabinde yeni partiler kurulmaya başladı (Uslu, 2006: 142). 31 Ekim'de Kardinal Mindszenty hiçbir sınırlama olmadan tüm sivil ve dini haklarını yerine getirme hakkı elde etti. Özel mülkiyet yanlısı olduğunu açıklayan ve Batı'dan yardım isteyen Mindszenty'e Macaristan'ın Varşova Paketi'nden ayrıldığını duyuran ve yeni kurduğu kabineye birçok karşıdevrimciyle beraber isyancıların komutanı Pal Maleter'i Savunma Bakanı olarak alan Imre Nagy de katıldı. Kabinede Janos Kadar'ın da adı geçiyordu ama Kadar, Nagy'le ipleri koparmış ve devrimci işçi köylü hükümetini kurmuştu. 1 Kasım'da yaptığı radyo konuşmasında Janos Kadar partinin yeniden oluşturulacağını ve adının Macar Sosyalist İşçi Partisi olacağını söyledi. Ertesi gün Kadar, Macaristan'da gerici ve karşıdevrimcilerin sosyalizmi yıkıp kapitalistleri ve büyük toprak sahiplerini yeniden iktidara getirmek istediklerini, Nagy hükümetinin de bu amaca hizmet ettiğini, sosyalizmi korumak için Sovyet birliklerini yardıma çağırdıklarını duyurdu (Trory, 2015: 70; STMA, 1988b: 1480; Sovetskiy Soyuz i Vengerskiy Krizis., 1998: 501-502, 537-538). Sovyetler de 30 Ekim'de yayınladığı deklarasyonda Macar emekçilerinin halk demokrasisinin inşasında ekonomik sıkıntıları aşma, halkın refahını artırma ve devlet aygıtında bürokrasiyle mücadele konusunda büyük bir ilerleme gösterdiklerini ama bu haklı mücadele ve ilerleme hareketine halk demokrasisini yıkıp ağa-sermaye düzenini kurmak isteyen gericilerin ve karşıdevrimcilerin katıldığını ifade etti ve halk demokrasisinin sosyalist kazanımlarını korumak için Macar emekçilerine yardıma hazır olduğunu bildirdi (Sovetskiy Soyuz i Vengerskiy Krizis., 1998: 465-466). 4 Kasım'da Sovyet askeri birlikleri Macaristan'a girdi ve kısa sürede ayaklanmayı bastırdı. 6 Kasım'da SSCB'nin Budapeşte Büyükelçisi Yuriy Andropov'un bildirdiğine göre, Budapeşte'de 4000'den fazla komünistin ve sendika üyesinin katıldığı üç miting düzenlenmişti. Göstericiler Enternasyonal'i Marselezu'yu söyleyip "kahrolsun anarşizm", "çalışmak istiyoruz", "faşizme geçit yok", "çok yaşa Kadar hükümeti" şeklinde sloganlar atmıştı. Mitinge katılanlar terörist faaliyetleri ve karşıdevrimci unsurları protesto etmişlerdi. Hruşçov'a göre, SSCB bu ayaklanmayı bastırıp karşıdevrimi önleyerek Macar halkına 1848'den kalan borcu ödemişlerdi. Çünkü o yıl, Macaristan'da başarılı bir devrim gerçekleştirilmiş fakat Rusya Çarı I. Nikola ordusuyla devrimi ezmiş ve böylece Macaristan'da Avusturya İmparatorluğu'nun egemenliğinin yeniden kurulması mümkün olmuştu (Kruşçev, 1971: 105).

Ayaklanma sürecinde Macaristan çok zor günler geçirmişti. Janos Kadar'a göre, Budapeşte sokaklarına terör hükmetmiş, komünistler ve ileri fikirli insanlar kitleler halinde öldürülmüşlerdi. Parti militanları, kooperatif çiftlik liderleri ve sosyalizm kahramanları hapisanelere atılmıştı. Kardinal Mindszenty'nin liderliğinde büyük kapitalistler, büyük toprak ağaları, bankerler, prensler ve kontlar bir defa daha siyasal alanda boy göstermişler, parlamentoda görülmüşlerdi. İki gün içinde 30'a yakın karşıdevrimci parti ortaya çıkmıştı ve bunlardan biri de kentlerde ve fabrikalarda "her şeyin geri gelmesini istiyoruz" sloganıyla kurulan faşist Macar Hayatı Partisi'ydi (Party of Hungarian Life-Magyar elet Partja). Hatta 28 Ekim'de MİP'in yayın organı Szabad Nep (Özgür Halk) dergisinde MİP Merkez Komitesi'nin pozisyonuna aykırı bir şekilde, yaşananların ulusal demokratik bağımsızlık mücadelesi olduğunu tanımlayan bir makale bile yayınlanmıştı (Kadar, 1976: 32-33, 66). Ayaklanma bastırıldıktan sonra yaşananlarla ilgili farklı ve yeni bilgiler de ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu da Sovyetler Birliği ve Macaristan'ın ayaklanmanın niteliğiyle ilgili fikrini/kanısını destekliyordu.

Ayaklanma Neden Bir Karşıdevrim Girişimidir?

Sovyetler Birliği'ne göre 1956 Macar Ayaklanması bir karşıdevrim girişimidir. Öncelikle, ayaklanmanın niteliği, SSCB'nin Marksist-Leninist ideolojisi bağlamında karşıdevrim kavramının tanımıyla/içeriğiyle örtüşüyordu. Sovyet Tarih Ansiklopedisi'nin karşıdevrim maddesinde kavram, gerici sınıflarla devrimci sınıflar arasında ya da halk devrimi sonucu kurulmuş devlete karşı savaş olarak tanımlanıyordu. Buna göre, eski gerici sınıfların tekrar hakimiyet kurma, yıkılmış eski toplumsal politik düzenin restore etme amacı vardı. Burjuva düzeni için mücadele ediyorlardı. Sosyalist devrimlerin ve yapıların karşısındaydılar. Oluşumları ve yöntemleri farklılık gösteriyordu. Ayaklanma, komplo, iç savaş çıkarma, sabotaj bunlar arasında yer alıyordu. Fransız Devrimi döneminde 1793 Vendee Savaşı'nda veya 1921 Kronştad anti-sovyet isyanında olduğu gibi çıkarları çerçevesinde köylülüğün geri kalmış tabakalarını kullanabiliyorlardı. Uluslararası gerici güçler de sürece/konuya müdahale ediyorlar, söz konusu ülkenin göçmenlerini öne sürüp, maddi ve manevi destek olabiliyorlardı. Örneğin, 1848-49 Macar burjuva devrimi gerici Rus Çarlığı tarafından bastırılmıştı. 1917 Sovyet Devrimi'ne dış müdahalede bulunmuş ve iç savaş çıkmıştı. İngiltere'de 1660-1688 Stuart dönemi ve 1814-1830 Bourbonlar Fransa'sı restorasyon rejimleriydi. Burjuvaziyi sürekli devrimci güç olarak görmek doğru değildi hatta burjuva devrimlerde gerici güçlerle halkın aleyhine uzlaşmalar da olmuştu, Fransa'daki Bonapartizm gibi (Sovetskaya İstoriçeskaya Entsiklopediya, 1965: 857). Aynı maddede, sosyalist kampın birleşmiş güçlerinin her sosyalist devletin emperyalist karşıdevrimcilerin tecavüzüne karşı güvenliğini garanti altına aldığı, SBKP, programında emperyalistlerin karşıdevrim ihracına, sosyalist sistemi dönüştürmelerine dönük müdahalelerine izin vermeyeceği de belirtiliyordu (Sovetskaya İstoriçeskaya Entsiklopediya, 1965: 858).

II. Dünya Savaşı sonrası Macaristan'da olanları devrim olarak nitelenebilir. Zira, Kadar'ın da belirttiği gibi, 1945-1947 arasında işçi sınıfı üretim araçlarını, yani fabrikaları, madenleri, bankaları ve toprağı kamulaştırmıştı. Sosyalist devrimin amacı olarak istimlakçılar istimlak edilmişlerdi. Sosyalist devrimin özünün bir yanı, yeni hakim sınıfın kendi koşulları altında radyo, basın, okullar, tiyatrolar vb. kültür araçlarının mülkiyetini de ele geçirmesiydi. Bu yöntem Macaristan'da uygulandı, işçi sınıfı iktidarı ele geçirdi. Kadar bu açıklamayı/tespiti yaptıktan sonra şu soruyu soruyordu: "Bu iktidara silah gücüyle kim saldırabilir ve böyle bir saldırının amacı ne olabilir? Bu sadece ve sadece karşıdevrimdir" (Kadar, 1976: 13). Macar işçi ve köylüsünün devleti, proletarya diktatörlüğü, halkın 12 yılda kazandığı toplumsal ilerleme tehlike altına girmişti zira faşist Macar burjuvazisi, İmre Nagy grubu ve Amerikan sermayesinin başını çektiği uluslararası emperyalizmle işbirliği yaparak Macar Halk Cumhuriyeti'nin sosyal düzenini yıkmaya çalışmıştı (Kadar, 1976: 31-32).

Sovyetler'e göre Macaristan'da iyi örgütlenmiş silahlı bir ayaklanma yaşanmıştı ve olaylar 23 Ekim'de Budapeşte halkının da katıldığı barışçıl bir öğrenci gösterisinin sona ermesinin ardından başlamıştı (Filimonov, 2006). Hruşçov, ayaklanmanın bir bütün olarak işçilerden, köylülerden ve aydınlardan destek görmediğini, Nagy'nin çağrılarını, kolektifleştirmeye karşı sloganlara rağmen köylülerin isyana katılmadığını söylüyordu (Kruşçev, 1971: 89). İmre Nagy ayaklanma sırasında sonradan düşman kampa katılmıştı ancak rejime karşı fikirlere sahipti. Örneğin, 1955 yılında "Ahlak ve Etik" (Moral i Etika) başlıklı yazısında İmre Nagy, Macaristan'ı "yozlaşmış Bonapartist bir iktidar" olarak tanımlamıştı. Ocak 1956'da "Bazı Güncel Konular" (Nekotoriye Aktualniye Voprosi) başlıklı bir başka yazısında çok partili bir sistemin kurulmasını hedeflediğini belirtmişti. Eski koalisyon partilerini restore etmeyi, onlarla bir hükümet kurmayı planlıyordu. Aynı dönemde "Uluslararası İlişkilerin Beş Temel Prensipleri" (Pyat Osnovnih Printsipov Mejdunarodnih Svyazey) başlıklı yazısında ise, blok politikasını ortadan kaldırma niyetini ifade etmişti. Bu çalışmalar gizli yapılmıştı ve kendisine yakın

arkadaşları ve sadık kişiler arasında gizlice dağıtıldığı sonradan yargılandığı mahkeme tarafından tespit edilmişti (Kontrevolyutsionny Zagovor Imre Nadya., 1959: 14). Ayaklanmanın önde gelen isimlerinden Albay Pal Maleter, II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler'e karşı savaşmış faşist Macar ordusunun bir üyesiydi, sonradan komünist olmuştu. İsyanı bastırmak için görevlendirildi ama o isyancılara katılmayı yeğledi (Filimonov, 2006). Kardinal Mindszenty, komünizm karşıtı, özel mülkiyet yanlısıydı. Kilisenin mallarının iade edilmesini istiyordu. Batı basını da olayların içeriğinin farkındaydı. 27 Ekim'de Fransız Le Monde gazetesi, isyancıların sistemin yöntemlerine karşı değil, sistemin kendisine karşı mücadele ettiğinin giderek daha açık bir şekilde ortaya çıktığını yazdı. 3 Kasım'da Batı Almanya'nın Die Welt gazetesinde ulusal komünist ayaklanmanın antikomünist bir ayaklanmayla sonuçlandığı ifade ediliyordu (Vengriya, Belaya Kniga, 1957).

Sovyetler Birliği'ne göre, Macar ayaklanmasını sadece bir ülkenin iç sorunu olarak görmemek gerekiyordu. Karşıdevrim olgusunun tanımına uygun bir şekilde emperyalist müdahale söz konusuydu. Aslında kapitalist Batı bloku 1950'lerin başından beri demir perde ülkeleri olarak adlandırdıkları sosyalist Doğu bloku ülkelerini Sovyetler'den ve komünizmden koparmak için fırsat kolluyorlardı. Örneğin, 6 Ağustos 1951'de senatör Pat McCarran'ın ABD Senatosu'nda yaptığı konuşmada komünist ülkelerde isyancı gruplarla ve bu ülkelerden mültecilerle etkili bir işbirliği yapılması gerektiğini söylemişti. Ayrıca, Temmuz 1950'de kurulan ve komünist ülkelerdeki halkı etkilemek/provoke etmek için yayın yapan Özgür Avrupa Komitesi'nin radyo istasyonundan (Özgür Avrupa Radyosu-Radio Free Europe) da söz etmişti (Vengriya, Belaya Kniga, 1957). Doğu Avrupa ülkelerinden siyasi göçü Özgür Avrupa Komitesi yönlendiriyordu ve bu göç sosyalist ülkelere karşı her türlü yıkıcı faaliyet için rezerv görevi görüyordu. Macar ayaklanmasında aktif görev almıştı. Komitenin başkanlığını da ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in kardeşi Allen Welsh Dulles yapıyordu (Kruşinskiy, Mayevskiy vd., 1956). ABD'nin komünist devletlerdeki huzursuzluklardan faydalanmayı amaçlayan, direnişi örgütlemeyi, gizli yöntemleri ve operasyonları içeren 29 Haziran 1953 tarihli NSC-158 olarak bilinen bir yönergesi de vardı (Filimonov, 2006). Sovyetler'e göre batılılar bir ayaklanma çıkması için sürekli çalışmışlardı. 1956 Yazı'nda eski Macaristan Başbakanı Miklos Kallay'ın Güney Amerika gezisinde ülkeden kaçan savaş suçlusu Macar faşistlere hitaben yaptığı konuşmada, Macaristan'ın kurtuluşunun yakın olduğunu duyurması ve "yakında vatanımıza geri dönebileceğimize inanıyorum" demesi, ayaklanmada emperyalizmin parmağı olduğunun SSCB'ye göre önemli bir göstergesiydi (Kontrevolyutsionny Zagovor Imre Nadya., 1959: 110). 17 Temmuz 1956'da Roma radyosu da ülke dışında yaşayan Macarların rejimin devrilmesi için itici bir güç sağlayacak olan yabancı siyasi yardımı sağlamak adına harekete geçtiğini bildirmişti (Trory, 2015: 59). Özgür Avrupa Radyosu, karşıdevrimin yurt dışında askeri ve siyasi liderliğinin merkezini oluşturuyordu. Radyoda 19 Ağustos 1956'da özgür bir Macaristan'ın inşasının 1956'da başlayabileceği yorumu yapılmıştı. Imre Nagy de değişimi gerçekleştirecek lider olarak görülüyordu (Kontrevolyutsionny Zagovor Imre Nadya., 1959: 111). Görüldüğü üzere henüz erken bir vakitte ülke dışında Macaristan'da bir ayaklanmanın hazırlığı yapılıyordu.

Özgür Avrupa Radyosu yayınlarının merkezi Batı Almanya'nın Münih kentiydi. Radyo sürekli isyan çağrılarını yaptı. Örneğin Imre Nagy hükümeti ateşkes çağrısında bulunduğu bile dinleyicilerini ateşkesten vazgeçirmeye çalıştı, ateşkesin bir "truva atı" kadar tehlikeli olduğu yorumu yapıldı. Özgürlük savaşçıları olarak tanımlanan isyancılara radyodan savunma bakanlığı ve genelkurmay başkanlığını ele geçirme direktifi verildi (Vengriya, Belaya Kniga, 1957). 28 Ekim'de radyodan isyancılar için bazı talepler ortaya kondu. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Tüm Sovyet birliklerinin derhal ve tamamen geri çekilmesi, AVH'nin derhal kapatılması, kurucu meclis oluşturulması, Macaristan'ın Varşova Pakti'nden ayrılması, ayaklanmaya katılan özgürlük savaşçılarına af sağlanması (Berecz, 1956: 140-141).

Ayaklanmada Macar göçmenleri de önemli rol aldı. Berlin'deki Der Morgen gazetesine göre Eschweiler kentindeki kömür şirketinin yönetimi, Macar çalışanlarına ayaklanmaya katılmaları için izin vermişti. II. Dünya Savaşı'ndan sonunda faşist Horthy rejiminin çöküşünden sonra Kanada'ya kaçan göçmen örgüt Macar Özgürlüğü Lejyonu, tam askeri teçhizatla Macaristan'a götürülecek 3000 Macar isyancı toplamıştı. Macaristan'ın Avusturya sınırı isyancıların giriş/geçiş noktası olmuştu. (Vengriya, Belaya Kniga, 1957). Batı'dan isyancılara ciddi bir silah ve cephane desteği de geliyordu ama batılı hükümetler bu silah transferini gizli yapmayı tercih ediyorlardı. Zira olayları kendiliğinden gelişen bir halk hareketi olarak ilan etmek istiyorlardı (Kontrevolyutsionniy Zagovor Imre Nadya..., 1959: 125).

Netice itibarıyla, Sovyetler Birliği'ne göre, emperyalist gericiliğin uluslararası güçleri Macaristan'da faşist bir ayaklama organize etti. Macaristan'ı dünya sosyalist sisteminden NATO sistemine almak istediler. Bu ayaklanmanın hazırlığı "dünya komünizmine politik saldırı" adı altında ABD'de yapılmıştı. Münih, Stuttgart, Regensburg ve Batı Almanya'nın diğer şehirlerinde Macar göçmen işleri bürosu, eski faşist askerlerin faaliyetleri vardı. Avusturya'da da karşıdevrimci faaliyetler ve Horthy'ci askeri güçler vardı (İstoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy..., 1957: 540-541).

Birleşmiş Milletler'in (BM) 11. Genel Kurul toplantısında Batılı ülkeler Macaristan'a BM gözlemcileri göndermek istedi. Kadar'ın geçici işçi köylü hükümeti bunu kabul etmedi. ABD, BM Genel Kurulu'nda Macar vatandaşların zorla ülkeden gönderildiğine ilişkin söylemde bulundu ve çoğunluğu etkilemeyi başardı. Böylece ABD ve batılı ülkelerin müdahalelerini haklı çıkarmayı Sovyet yardımlarını da karalamayı amaçlıyorlardı. Bundan dolayı Macaristan Halk Cumhuriyeti temsilcileri BM Genel Kurul toplantısını terk etti. (İstoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy..., 1957: 543). Soğuk Savaş'ın Batı cephesi Macaristan'ı Doğu cephesinden "kurtarmak" bir başka deyişle karşı devrimi gerçekleştirmek için epey uğraşmış ama başarılı olamamıştı.

Sonuç

Sovyetler Birliği'ne göre, Macaristan'da 1956'da yaşanan ayaklanma, II. Dünya Savaşı'nın sonundan o güne kadar işçi-köylü sınıfının elde ettiği kazanımları, toplumsal ilerlemeyi tersine çevirmeyi, eski sermaye-toprak ağası düzenini geri getirmeyi amaçlayan bir nitelik taşıyordu. Bu süreçte Macaristan'da eski düzenin unsurları, siyasi/askeri, dini temsilcileri karşıdevrim girişiminin baş aktörleri oldular. Sadece Sovyet karşıtı değil aynı zamanda komünizm karşıtı olan ayaklanmacılar Macaristan'da özel mülkiyet hakkının sağlanmasını, kilisenin yeniden etkin olmasını ve buna paralel yeni bir siyasal sistemin kurulmasını arzuluyorlardı. Bu doğrultuda batılı ülkelere destek çağrısı yapılması, emperyalistlerin müdahalesi ve silah desteği, Nagy'nin kurduğu yeni hükümet, Varşova Pakti'nden ayrılma ilanı ve yeni kurulan partiler hedefe ulaşmak için yapılan kritik hamlelerdi. Yeni kurulan partilerden bir kısmı (örneğin Sosyal Demokrat Parti, Hristiyan Demokrat Halk Partisi) kesinlikle eski kapitalist düzene dönülmeyeceğine yönelik açıklamalar yapsa da Sovyetler Birliği bunları inandırıcı bulmuyordu. Karşıdevrimcilerin bu yöndeki açıklamaları çok doğaldı zira iktidarı tam olarak ele geçirene kadar gerçek niyetlerini açık etmek istemiyorlardı.

Sovyetler Birliği, bu antikomünist silahlı başkaldırışı silah gücüyle bastırdı. Macar işçi ve emekçilerin çıkarlarını ve iktidarını korumayı tercih etti daha doğrusu bunu Sovyet, Doğu Avrupa ve tüm dünyanın işçi sınıfı için zorunlu bir görev bildi. Ayaklanmanın başarıya ulaşması Macaristan'ın kaybedilmesi manasına gelecekti ve bu da diğer Doğu Avrupa sosyalist iktidarların varlığına tehdit oluşturabilir ve uluslararası işçi sınıfının devrim mücadelesini sekteye uğratabilirdi.

Kaynakça

- Berecz, Janos (1956), *1956 Counter-Revolution in Hungary*, Budapest, Akademiai Kiado.
- Claudin, Fernando (1990), *Komintern'den Kominform'a*, Cilt II, Çev: Yavuz Alogan, İstanbul, Belge Yayınları.
- Çakır, Necip (1989), "Macaristan 1956: Devrim mi Karşıdevrim mi?", *11. Tez*, Sayı 9, ss. 162-218.
- Filimonov, Oleg (2006), "Mifi o Vostanii" https://polit.ru/article/2006/10/30/mify_vengr/ Erişim Tarihi: 05.02.2019.
- Grinko, İvan (2006), "Rasstrelyannaya Revolyutsiya", <http://polit.ru/article/2006/10/24/1956/> Erişim Tarihi: 05.02.2019.
- İstoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy i Vneşney Politiki SSSR (1870-1957gg.)*, (1957), red. F. Zuyev, Moskva, Vıssşaya Partiynaya Şkola pri TsK KPSS.
- Kadar, Janos (1976), *Macaristan Karşıdevrimi 1956*, Çev: Z. Gökkaya, Ankara, Ser Yayınevi.
- Kontrrevolyutsionniy Zagovor Imre Nadya i Ego Soobşçnikov*, (1959), Budapeşt, Ateneum.
- Kruşçev, Nikita (1971), *Kruşçev'in Anıları*, Cilt 2, Çev: M.Ali Kayabal, İstanbul, Milliyet Yayınları.
- Kruşçev, Nikita (1991), *Kişi Kültüne Karşı*, Çev: Ahmet Fethi, İstanbul, Pencere Yayınları.
- Kruşinskiy, S., Mayevskiy, V., vd. (1956), "Çto Proizoşlo v Vengrii", https://www.ereading.club/bookreader.php/22366/Efimov%2C_Krushinskiii%2C_Maevskiii%2C_Odinec_-_Chto_proizoshlo_v_Vengrii.html Erişim Tarihi: 05.02.2019.
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, (1988a), Cilt 3, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, (1988b), Cilt 5, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Sovetskaya İstoriçeskaya Entsiklopediya, (1965), Tom 7, Moskva, İzdatelstvo Sovetskaya Entsiklopediya.
- Sovetskiy Soyuz i Vengerskiy Krizis 1956 Goda, (1998), Moskva, Rosspen.
- Trory, Ernie (2015), *Macaristan 1919 ve 1956*, Çev: Özgür Balkılıç, İstanbul, Yazılama Yayınları.
- Uslu, Ateş (2006), "Ellinci Yıldönümünde 1956 Macar Devrimi", *Devrimci Marksizm*, Sayı 1, ss. 130-154.
- Vengriya, Belaya Kniga, (1957), <http://www.sovetika.ru/vnr/1956bk13.htm> Erişim Tarihi: 05.02.2019.